

تنوع فرهنگی و زبانی در جامعه اطلاعاتی *

ترجمه: حسن نورانی بیدخت

اشاره:

اجلاس جهانی سران درباره جامعه اطلاعاتی از ۱۹ تا ۲۰ آذرماه ۱۳۸۲ با شرکت رهبران و نمایندگان کشورهای جهان و نمایندگان بخش‌های غیردولتی به وسیله اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور و با حمایت سازمان ملل متحد برگزار شد. نظر به اهمیت این اجلاس، مجمع عمومی سازمان ملل متحد طی صدور قطعنامه مصوب ۲۱ دسامبر ۲۰۰۱ از سران تمامی کشورهای دنیا خواست تا در این اجلاس مشارکت فعال داشته باشند.

در این اجلاس موضوعات متنوع و مختلفی حول محور جامعه اطلاعاتی، نقش گروه کشورهای بزرگ صنعتی در پیشبرد جامعه اطلاعاتی و برنامه‌های شورای اقتصادی و اجتماعی ملل متحد درباره کاربرد تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات در توسعه مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. از جمله موضوعات جالب توجه در خصوص جامعه اطلاعاتی مقوله تنوع فرهنگی و زبانی در جامعه اطلاعاتی می‌باشد که در پی می‌آید.

چندزبانی گرایی در شبکه:

- «قریب به ۱۷۲ میلیون انگلیسی زبان و ۱۶۳ میلیون غیرانگلیسی زبان به شبکه اینترنت دسترسی دارند» (Global Reach)
- ۵۰/۴ درصد کاربران اینترنت به یک زبان بومی غیر از انگلیسی تکلم می‌کنند. (Reach Global)
- احتمال خرید کاربران اینترنت از سایتی که به زبان مشتری عمل می‌کند. چهار برابر بیشتر است. (www.idc.com)
- «وقتی که یک سایت اینترنتی ترجمه می‌شود، میزان اتصال به آن، دو برابر می‌شود. بازدیدکنندگان دو برابر معمول خود در آن توقف می‌کنند.» (Forrester Research)
- «تقریباً یک سوم سایت‌های اینترنتی به زبان غیر از انگلیسی عرضه می‌شوند» (Messaging Online)

- «۳۷ میلیون امریکایی در محیط خانه به زبان انگلیسی صحبت نمی‌کنند» (US Department of Health)
- «بیش از ۱۰۰ میلیون نفر با زبانی غیر از انگلیسی به اینترنت دسترسی دارند.» (Global Reach)
- «تا سال ۲۰۰۴، احتمالاً ۵۰ درصد همه فروش‌های اینترنتی در خارج ایالات متحده انجام خواهد گرفت.» (Forrester Research)

- «برای نخستین بار، در حال حاضر تعداد حساب‌های الکترونیکی خارج امریکا بیشتر از شمار آنها در داخل این کشور است. تعداد کل پست‌های الکترونیکی در جهان در پایان سال ۲۰۰۰ به ۸۹۱/۱ میلیون می‌رسید که نسبت به سال ۱۹۹۹ معادل ۶۷ درصد افزایش نشان می‌داد. بیش از ۴۵۱ میلیون از کل پست‌های الکترونیکی در سال ۲۰۰۰ در خارج امریکا قرار داشت.» (Messaging Online)
- ۴۳ درصد کاربران اینترنت اصلاً به زبان انگلیسی حرف نمی‌زنند. (Global Reach)

از اواخر دهه ۱۹۹۰، نگرانی فزاینده‌ای از بابت لزوم چند زبانی گرایی بیشتر در تار گسترده جهانی (www) وجود داشته است. امروز، اولویت موجود، ایجاد پل‌هایی میان جوامع زبانی است به منظور تسهیل انتشار متون به بیش از یک زبان. اگر چه فناوری ترجمه دیجیتال، در این خصوص پیشرفت بسیار داشته است، ولی تقویت اراده سیاسی و فرهنگی برای عرضه گزینه گسترده تری از زبان‌ها نیز ضرورت دارد.

■ تقریباً یک سوم سایت‌های اینترنتی به زبان غیر از انگلیسی عرضه می‌شوند.

■ از اواخر دهه ۱۹۹۰، نگرانی فزاینده‌ای از بابت لزوم چند زبانی گرایی بیشتر در تار گسترده جهانی (www) وجود داشته است.

رمزگذاری

در سال ۱۹۶۳، که کامپیوترها پا به عرصه وجود گذاشتند، مؤسسه استانداردهای ملی امریکا (ANSI) سیستم رمزگذاری موسوم به «رمزگذاری استاندارد امریکا برای مبادله اطلاعات» (ASCII) ایجاد کرد. این طرح رمزگذاری استاندارد بود که ارزش‌های رقمی را به ۲۶ حرف غیرلهجه‌دار به اضافه ارقام، نمادها و نشانه‌های سجاوندی می‌دهد تا مجموعاً ۱۲۸ کاراکتر ترجمه شده به زبان دو. دویی به دست دهد. ASCII فقط می‌توانست برای خواندن انگلیسی به کار رود و گنجاندن حروف لهجه‌داری که در بسیاری از زبان‌های اروپایی یا غیرالفبایی از قبیل چینی یا ژاپنی در آن غیرممکن بود.

در سال‌های نخست پیدایش کامپیوتر، این امر مسأله‌ای جدی به حساب نمی‌آمد چراکه مبادله فایل‌های الکترونیک اصولاً به امریکایی شمالی عمدتاً انگلیسی زبان محدود می‌شد. ولی به زودی لازم شد که زبان‌های دیگر را نیز فرا گیرد. به عنوان یک راه حل موقت، نسخه‌های بسط یافته ASCII که می‌توانست تعداد ۲۵۶ کاراکتر از جمله حروف لهجه‌دار را شامل شود، برای ترجمه الفبای اروپایی مورد استفاده قرار گرفت.

ولی به زودی معلوم شد که این تغییرات کافی نیست. مسائل پیش آمده عبارت بودند از ازدیاد سیستم‌های رمزگذاری، فساد داده‌ها در مراحل گذرا و ناسازگاری میان سیستم‌ها به هنگامی که صفحات را می‌شد در هر زمان فقط به یک زبان نشان داد. هنگامی که مبادله داده‌ها در سطح جهان گسترش یافت دیگر ممکن نبود به متون انگلیسی و چندزبان اروپایی محدود باشد.

در ژانویه ۱۹۹۱، کنسرسیوم یونیکود توسط گروهی از شرکت‌های فناوری اطلاعات، پایگاه‌های داده‌ای بازاریابی تجاری، نویسندگان نرم‌افزاری، سازمان‌های پژوهشی و گروه‌های کاربران تشکیل شد. این کنسرسیوم سیستم رمزگذاری یونیکود (Unicode) را، که در آن هر رقم واحد به یک کاراکتر اختصاص می‌یابد، ایجاد نمود. یونیکود، صرف‌نظر از نوع محیط کاری، نرم‌افزار و زبان به کار گرفته شده، قابل خواندن است. این سیستم می‌تواند ۶۵ هزار کاراکتر واحد را پردازش کند و لذا همه سیستم‌های نگارش جهان را در برمی‌گیرد. یونیکود به طرز فزاینده‌ای جایگزین ASCII می‌شود. به طور مثال، ویندوز NT، ویندوز ۲۰۰۰ و ویندوز XP مایکروسافت جملگی برای فایل‌های متن خود از یونیکود استفاده می‌کنند حال آن که نمونه‌های قبلی سیستم عامل از

ASCII استفاده می‌کرد.

هنری اسلیتن‌هار Henry Slettenhaar استاد فناوری

ارتباطات دانشگاه «وبستر» ژنو لزوم ایجاد سایت‌های دوزبانه را نیز مورد تأکید قرار داده است: «جوامع محلی شبکه اینترنت باید قبل از هر چیز برای پخش اطلاعات از زبان بومی خویش استفاده کنند. در صورتی که بخواهند آن را در جامعه جهانی نیز در دسترس قرار دهند، این اطلاعات باید به زبان انگلیسی نیز ارائه شود. من مطالعه هر چند دشوار به زبان اصلی را بر مطالعه یک ترجمه ضعیف ترجیح می‌دهم.» اسلیتن‌هار می‌گوید پژوهش جهانی در زمینه‌های کسب و کار و اطلاعات باید به زبان انگلیسی و در صورت لزوم همراه با نمونه‌های محلی آن انجام گیرد. با وجود این، وی ابراز عقیده می‌کند که اگر اطلاعات متوجه یک گروه قومی یا زبانی خاص باشد، باید در درجه اول به زبان همان گروه بوده و احیاناً خلاصه آن نیز با زبان انگلیسی همراه باشد.

ولی همگان در مورد استیلای انگلیسی در اینترنت، آنقدر بلندنظر نیستند. فیلیپ لوبیر Philippe Loubiere مترجم ادبی، معتقد است که تنوع زبانی برای آزادی اندیشه و بقای انسان مدرن، ضرورت دارد. لوبیر می‌گوید: «من بسیار بدبین هستم. انگلوساکسون‌ها بدون هرگونه تشویشی مطالب خود را برای شما به زبان انگلیسی می‌نویسند. اکثریت وسیعی از فرانسوی‌ها با بی‌تفاوتی کامل اذعان می‌دارند که زبانشان به تدریج توسط دست‌اندرکاران نامطلوب انگلیسی تبلیغات و فروش جایگزین می‌گردد و سایر جهانیان به طور کامل استیلای زبانی انگلوساکسون‌ها را پذیرفته‌اند. زیرا تنها هدف آنان خدمت به این اربابان ثروتمند و قدرتمند است.»

شکاف دیجیتالی میان داراها و ندارها، نواحی شهری و روستایی، مناطق ثروتمند و غیرثروتمند، کشورهای توسعه یافته و درحال توسعه، این احتمال را که سرانجام روزی خواهد رسید که اینترنت توزیع جهانی زبانی را به درستی بازتاب خواهد داد.

زینا توستاناک Zina Tucsnak، مهندس تحقیقات در زمینه تحلیل و رفتارهای اطلاعاتی واژگان فرانسوی، معتقد است که بهترین راه برای تضمین چند زبانی گرای بیشتر تعیین سهمیه‌ای برای هر زبان در شبکه (وب) است.

امانوئل بارث Emmanuel Barthe، پژوهشگر مسائل حقوقی، این مسأله را قبول ندارد. «نشانه‌های اخیر، انسان را به قبول این مطلب وا می‌دارد که زبان‌ها باید به همان شکلی که هستند در شبکه باقی بمانند. در واقع، زبان‌های غیرانگلیسی همراه با رشد شمار سایت‌های شبکه ملی‌ای که هدفشان مخصوصاً توده‌های ملی است تا آنها را به طرف اینترنت بکشاند، توسعه می‌یابند.»

زبان فرانسه در اینترنت

از اواسط دهه ۱۹۹۰، پیشستانی چون ژان پییر کلوتیه Cloutier و Jean - Pierre و الیویه بوگروس Olivier Bogros به شدت

اما لوک دال ارملینا Luc Dall'Armellina از خالقان و مسؤولان اصلی شبکه "Ovosite"، یک فضای نگارشی چند رسانه‌ای، براین باور است که حتی اگر سیستم‌های عامل دارای فونت‌های کارااکتری نیز باشند که بتوانند نمایانگر همه زبان‌های جهان باشند، یونیکود نمی‌تواند همه مشکلات و مسائل زبانی را حل کند. او گفت: صفحه کلید ما، با حدود ۲۵۰ کلید، هنگام گرفتن کاتاکانا Katakana یا هیراگانای ژاپنی J. Hiragana، ناکافی به نظر می‌رسد و حتی در مورد زبان چینی، از آن هم ناکافی‌تر می‌نماید. تنوع شدید سیستم‌های نگارش در سطح جهان و شمار نشانه‌های آنها، دراین راستا قرار می‌گیرند.

الیویر گینون Olivier Gainon از پیشتاژان ویراستاری ادبی اینترنتی، معتقد است که راه‌حل این مسأله در یک سطح تکنیکی نهفته است: «امروزه، بیش از این که انتقال لهجه‌ها در پست‌های الکترونیکی (ای.میل‌ها) مسأله‌آفرین باشد، غیرعادی است. به عقیده من، نخستین گام، جنبه تکنیکی دارد. اگر ما این گام را برداریم، بقیه گام‌ها به دنبال آن برداشته خواهد شد. باز نمود زبان، شمار افراد متصل را نشان خواهد داد و سرانجام، موتورهای جست‌وجوی چندزبانه بایستی وجود داشته باشند.»

در سال ۲۰۰۰، بیش از ۵۰ درصد کاربران اینترنت غیرانگلیسی زبان بودند. و این درصد همچنان رو به افزایش است. در مارس ۲۰۰۳، بیش از ۶۰ درصد این کاربران، زبانی غیراز زبان انگلیسی داشتند.

جوامع زبانی

رندی هابلر Randy Hobler، مشاور بازاریابی اینترنتی و سرویس تولید و ترجمه، می‌گوید: «از آنجا که اینترنت حدود مرز ملی ندارد، مرورگر سبیرنتیک براساس معیارهای دیگر خاص این رسانه، طبقه‌بندی می‌شوند.» وی آنچه را که «ملت‌های زبانی» یا مرورگران سبیرنتیک می‌خواند که مطابق زمان مادری و بدون توجه به موقعیت جغرافیایی‌شان طبقه‌بندی می‌شوند، توصیف می‌کند. بنابراین «ملت اسپانیایی» آن دسته از کاربران اینترنت است که در اسپانیا و امریکای لاتین و نیز اسپانیولی زبان‌های مقیم ایالات متحده و مراکش را شامل می‌شود.

انگلیسی همچنان غالب است

با وجود این بعید می‌نماید که استیلا و برتری انگلیسی - زبان اصلی مبادله بین‌المللی - تغییر یابد. مارسل گرانجیه Grangier Marcel، مدیر بخش فرانسوی بخش مرکزی زبان دولت فدرال سوئیس، معتقد است که راه‌حل این مسأله نه «مقابله با انگلیسی» بلکه افزایش شمار سایت‌ها به زبان‌های دیگر و سایت‌های چندزبانه است.

کوشیده‌اند تا زبان فرانسه را در اینترنت گسترش بخشند.

در سال ۱۹۹۴، کلوتیه، از روزنامه‌نگاران کیپک، یک ستون هفتگی با عنوان «گاه‌شمار سیبرنتیک» ایجاد کرد.

او می‌گوید: «در آغاز، این گاه‌شمار عمدتاً با سایت‌ها و نرم‌افزار جدید با زبان فرانسه سروکار داشت. ولی رفته‌رفته، ما به مسائل اینترنتی اصولی‌تر پرداختیم و سپس به برخی اقلام (آیتم‌های) جدید اقتصادی، سیاسی و اجتماعی ملی و بین‌المللی روی آوردیم.»

دو سال بعد، بوگروس، از کتابداران فرانسه، کتابخانه الکترونیکی لیزبو یعنی یکی از نخستین کتابخانه‌های دیجیتالی فرانسه را ایجاد کرد. او می‌گوید یک کتابخانه نه تنها با در دسترس قرار دادن کاتالوگ خود از طریق اینترنت بلکه با ایجاد یک کتابخانه مجازی واقعی، می‌تواند توده مردم کشور را به کل دنیای فرانسوی زبان بسط دهد.

با کایوکو بوراهیمبا، کتابدار مدرسه عالی کاربردی آمار و اقتصاد کاربردی، (ENSEA) در ابیجان، استیلای زبان انگلیسی در شبکه (وب) را یک ضعف مضاعف برای افریقاییان فرانسوی زبان توصیف می‌کند: «در یک زبان خارجی دوم مسأله مهارت وجود دارد. نبود چند فرهنگی‌گری در اینترنت یک استعمار زبانی مجدد، با همه محدودیت‌های مربوط به آن، در مورد ما اعمال خواهد کرد. بلوک‌های زبانی متفاوت باید بیشتر روی پیشبرد دسترسی آنها به شبکه (وب) بدون از یاد بردن ویژگی‌های داخلی مختلف آنها، سرمایه‌گذاری کنند.» ریشارد شوتن Richard Chotin، معلم مدرسه عالی بازرگانی (ESA) در لیل، خاطر نشان می‌سازد که برتری زبان انگلیسی در قرون ۱۸ و ۱۹ حاصل آمد: «مسأله جنبه سیاسی و ایدئولوژیکی دارد. این استعمارگری زبان انگلیسی است که از امپریالیسم امریکا نشأت می‌گیرد. هنگامی که کسی مجبور نباشد کاری بکند که درک شود، کاری نمی‌کند. این دیگران هستند که برای درک او تلاش می‌کنند.»

زبان‌های به اصطلاح اقلیتی

عده‌ای براین باورند که این امپریالیسم زبانی، سیاسی و ایدئولوژیکی شاید در واقع یک گرایش جهانی باشد. به عنوان مثال، فرانسه کوشیده است زبان خود را در مستعمره‌های سابق از قبیل هائیتی اعمال کند.

گای انتوان Guy Antione خالق سایت شبکه «پنجره‌ای به روی هائیتی» پیشبرد کرایول Krayol یا کرئول هائیتی را به صورت یک آرمان شخصی در آورده است. او یک نمایشگاه کتاب برگزار شده

■ در سال ۲۰۰۰، بیش از ۵۰ درصد کاربران اینترنت غیر انگلیسی زبان بودند. و این درصد همچنان رو به افزایش است. در مارس ۲۰۰۳، بیش از ۶۰ درصد این کاربران، زبانی غیر از زبان انگلیسی داشتند.

■ از اواسط دهه ۱۹۹۰، پیشتازانی چون ژان پیر کلوتیه و الیویه بوگروس به شدت کوشیده‌اند تا زبان فرانسه را در اینترنت گسترش بخشند.

در پایتخت را چنین توصیف می‌کند. «از هر ۵۰۰ عنوان کتاب تألیف شده توسط نویسندگان و مؤلفان هائیتی که در این نمایشگاه عرضه شده است، فقط حدود ۲۰ عنوان آن به زبان کرئول بود و این از تلاش مستمر فرانسه برای تجلیل از فرانسوی زبانان مستعمره‌های پیشین آن نشأت می‌گرفت. در هائیتی، این امر جریان نسبتاً خوبی دارد ولی به زبان کرئول زبان‌ها.»

سایت شبکه انتوان بچهای کلی مربوط به انواع مختلف موضوعات و نیز مناظره‌های مربوط به هنجارهای نوشتاری کرئول را در برمی‌گیرد. در سال ۲۰۰۰، انتوان به گروه مدیریت Manson Integrated technologies پیوست که هدف آن ایجاد ابزارهایی است برای نگارش اسناد به یک زبان اقلیتی. «با توجه به تجربه این تیم در این زمینه، ما نخست به کارکرد

زبان کرئول هائیتی می‌پردازیم که تنها زبان ملی رایج و یکی از دو زبان رسمی این کشور است (زبان رسمی دیگر فرانسوی است). این زبان را به سختی می‌توان یک زبان اقلیتی در منطقه کارائیب دانست زیرا بین ۸ تا ۱۰ میلیون نفر بدان تکلم می‌کنند.»

تجربه دیگر به کائویمهین او دانیل Caoimhin O'Donnaile استاد فناوری اطلاعات در انستیتو Sabhal Mor Ostaig در جزیره «اسکای» در اسکاتلند مربوط شود. وی در کلاس‌های خود به زبان گالی اسکاتلندی تدریس می‌کند. او از مسؤولان اصلی سایت شبکه گالی انگلیسی این مؤسسه است. سایت مزبور منبع اصلی اطلاع‌رسانی راجع به گالی اسکاتلندی به حساب می‌آید و نامبرده مرتباً فهرستی از زبان‌های اقلیتی اروپا را در آن روزآمد می‌کند: «دانشجویان ما از یک کنترل‌کننده املاي زبان گالی و یک پایگاه اطلاعاتی اینترنتی واژگان و اصطلاحات گالی استفاده می‌کنند. اکنون امکان آن وجود دارد که از طریق اینترنت هم به زبان گالی اسکاتلندی و هم گالی ایرلندی در تمام نقاط جهان به رادیو گوش داد.»

اودانیل معتقد است که از اینترنت می‌توان برای حمایت از زبان‌های استفاده کرد: «اگر مردم نسبت به حفظ زبان‌های خویش اهمیت ندهند، اینترنت و جهانی‌سازی که با آن همراه است به طرز قابل توجهی نابودی این زبان‌ها را تسریع خواهد نمود. چنانچه واقعاً به فکر حفظ زبان‌های خود باشند، اینترنت می‌تواند به عنوان یک ابزار غیرقابل جایگزینی، مورد استفاده قرار گیرد.»

در سال ۱۹۹۹، رابرت بیرد Robert Beard در بنیان نهادن سایت "Your Dictionary.com" که یک درگاه (Portal) مرجع است که بخش وسیعی از آن به زبان‌های در مخاطره نابودی اختصاص

یافته است، همکاری داشت. او می‌گوید: «زبان‌های در مخاطره عمدتاً زبان‌های نامکتوب هستند. فقط یک سوم از شش هزار زبان موجود دنیا هم نوشتاری و هم گفتاری هستند. فکر نمی‌کنم این شبکه (وب) به فقدان هویت زبان‌ها کمک کند بلکه حتی معتمد که در درازمدت، هویت آنها را تقویت نیز خواهد کرد. به طور مثال، شمار فزاینده‌ای از سرخ‌پوستان امریکایی با زبانشناسان تماس گرفته و از ایشان می‌خواهند که دستور (گرامر) زبان‌هایشان را بنویسند و آنان را در تهیه فرهنگ‌های لغت، یاری رسانند. برای این قبیل افراد، اینترنت ابزار خوبی است که هم در دسترس هست و هم برای ابراز مسائل و موضوعات فرهنگی توانمند است.»

ارقام و اطلاعات زبانی چینی:

گزارش E-Asia نشان داد که پایگاه فعال کاربری اینترنت چین ۷۵۰ درصد رشد یافته و از ۲/۵ میلیون در سال ۱۹۹۹ به ۲۱ میلیون در سال ۲۰۰۳ خواهد رسید. انتظار می‌رود چین و هند در آینده نزدیک در زمینه رشد اینترنت، از ژاپن پیشی خواهند گرفت.

فرانسوی:

پیش‌بینی می‌شود که فرانسه به صورت سومین اقتصاد اینترنتی بزرگ اروپا در آید. طبق گزارش منتشر شده توسط «گروه پژوهش NOP»، بیش از ۹ میلیون کاربر جدید اینترنت در کشورهای انگلستان، آلمان و فرانسه به شبکه پیوسته‌اند. بازار فرانسه با یک نرخ ۴۷ درصدی در سال گذشته، سریع‌ترین نرخ رشد را داشته است.

آلمانی:

حدود ۱۵/۹ میلیون نفر در آلمان از اینترنت استفاده می‌کنند. طی شش ماه قبل از فوریه ۲۰۰۰، شمار کاربران اینترنت در این کشور بیش از ۵۰ درصد رشد یافت.

ایتالیایی:

براساس گزارش "Between ICT Brokers"، تا آوریل ۲۰۰۰ بیش از ۱۰ میلیون کاربر اینترنت در ایتالیا وجود داشتند.

ژاپنی:

به گزارش Access Media International در حال حاضر ۱۹/۴ میلیون ژاپنی از اینترنت استفاده می‌کنند. این رقم نسبت به سال قبل، ۲۸/۸ درصد رشد نشان می‌دهد. در حال حاضر، بیش از ۲۰ درصد خانه‌های ژاپنی به اینترنت متصل هستند.

طبق یک گزارش اخیر Andersen Consulting و وزارت

صنعت و تجارت بین‌المللی ژاپن، بازرگانی الکترونیک در ژاپن به طرز شگفت‌انگیزی رشد یافت و از حدود چهار میلیارد دلار در سال ۱۹۹۹ به ۶۹۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ رسید.

پرتغالی و اسپانیولی:

بنا به پیش‌بینی گارتنر Gartner بازرگانی مصرفی الکترونیکی در امریکای لاتین رشد شدیدی را شاهد خواهد بود. اکنون، رقابت‌کنندگان بایستی خود را برای موج فزاینده بازرگانی الکترونیکی مهیا سازند و یک جنبه آمادگی بازار ارائه پیشنهادها به زبان‌های محلی است. در گزارش گارتنر آمده است «هنگامی که کاربری اینترنت در میان گروه‌های اقتصادی سطح پایین‌تر در امریکای لاتین رسوخ کند اهمیت مطالب ارائه شده به زبان‌های بومی نیز افزایش پیدا خواهد کرد.»

روسی:

Monitoring.ru Agency گزارش می‌دهد که در حال حاضر تعداد ۵/۴ میلیون روس بیش از ۱۸ سال از اینترنت استفاده می‌کنند. برای کسب اطلاعات بیشتر راجع به کاربری اینترنت در روسیه رجوع شود به:

<http://www.monitoring.ru/internet/digest.html>.

ترجمه در فضای سبیرنتیک

با توجه به اهمیت روزافزون اینترنت به عنوان یک منبع اطلاع‌رسانی جهانی، قرار دادن اسناد در دسترس مردم به زبان خودشان جنبه‌ای ضروری به خود گرفته است.

ژان پیرکلوتیه، که یک ستون خبری هفتگی به نام "Chroniques des Cybrie" در اینترنت دارد، در سال ۱۹۹۹ اظهار داشت: «فقط تعداد بسیار محدودی از متون و مقالات مهم انتشار یافته در اینترنت از زبان انگلیسی به زبان‌های دیگر و یا بالعکس، ترجمه شده است.»

تنها او نبود که خواستار در دسترس بودن اطلاعات به زبان‌های غیرانگلیسی بود. ماریا ویکتوریا مارنیتی M.V. Marinetti مترجم و استاد اسپانیایی بازرگانی، این پرسش را مطرح ساخت که «کی می‌توانیم امیدوار باشیم که ترجمه آثار متفکران و اندیشمندان اسپانیولی زبان و دیگران را در اینترنت مشاهده کنیم؟» وی افزود: «توانایی ارتباط به زبان‌های مختلف اهمیت بسیار دارد. حتی می‌توان گفت که این امر الزامی است زیرا اطلاعات ارائه شده در اینترنت در سطح جهان در دسترس است. پس چرا نباید این ارتباط را به زبان خودمان یا به زبانی که می‌خواهیم بخوانیم، برقرار نسازیم؟ آیا وجود اطلاعات جهانی و عدم تنوع گسترده زبانی، تناقض‌آمیز نیست؟»

نباید از یاد برد که بسیاری از کسانی که در اینترنت جست‌وجو

می‌کنند فقط به یک زبان تکلم می‌کنند. به‌طور مثال، خانم میریام ملمن در «سان‌فرانسیسکو کرونیکل» که از روزنامه‌های پرتیراژ ایالات متحده است، کار می‌کند. او فقط با زبان انگلیسی آشناست. او می‌گوید: «اگر افراد تنبلی مثل من بتوانند از برنامه‌های ترجمه همزمان استفاده کنند، عالی خواهد بود. حتی اگر بخواهم زبانی غیر از انگلیسی یاد بگیرم، باز هم زبان‌های دیگری وجود دارند که با آنها آشنایی ندارم. وجود برنامه‌های ترجمه همزمان، برقراری ارتباط را بسیار آسان می‌سازد.»

ولی حتی مردمانی هم که به چندین زبان سخن می‌رانند، این خواسته را دارند. ژرارد فورستیه Gerard Fourestier خالق "Rubriques Bac" یک سایت اینترنتی است که مجموعه‌ای از پایگاه‌های اطلاعاتی

برای استفاده دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان عرضه می‌دارد. او می‌گوید: «من فرانسوی هستم. من آلمانی، انگلیسی و عربی را فرا گرفته‌ام، ولی هنوز هم هنگامی که در اینترنت در گوشه‌وکنار جهان به جست‌وجو می‌پردازم، خود را بسیار ضعیف می‌بینم. چنانچه فقط قوی‌ترین و بزرگ‌ترین گروه‌ها در اینترنت عرضه شوند، مایه تأسف بسیار خواهد بود و تا آنجا که به نرم‌افزار ترجمه مربوط می‌شود، هنوز کارهای بسیار باید انجام داد.»

پیرنویل فاونک Pierre-No I Favenec کارشناس تحقیق و توسعه ارتباطات راه دور فرانسه، می‌گوید، تحقیقات باید در این زمینه انجام گیرد که ترجمه خود کار نه فقط زبان‌های غالب بلکه هر زبان دیگر را در برگیرد.

ترجمه خودکار

بدیهی است که کیفیت یک ترجمه خودکار با ترجمه یک فرد ورزیده حرفه‌ای، برابر نخواهد بود. ولی مترجمان وقت زیادی صرف این کار کرده و غالباً هزینه سنگینی نیز طلب می‌کنند.

نرم‌افزار موجود ترجمه، جایگزین قابل استفاده‌ای است و یک نتیجه عاجل‌تر، ارزان‌تر. اگر نه آزاد. به دست می‌دهد. این نرم‌افزار، ترجمه یک صفحه شبکه یا متن کوتاه به زبان‌های متعدد را ظرف چند ثانیه امکان‌پذیر می‌سازد. نرم‌افزار مزبور متن موردنظر برای ترجمه را می‌گیرد و به‌طور خود کار و با به‌کارگیری قواعد خاصی برای انتقال ساختار دستوری، متن مشابه زبان هدف را ارائه می‌دهد.

انجمن اروپایی ترجمه ماشینی (EAMT) می‌گوید: «امروز سیستم‌هایی وجود دارد که ترجمه‌هایی به دست می‌دهد که کامل نیست

■ **عده‌ای بر این باورند که امپریالیسم زبانی، سیاسی و ایدئولوژیکی شاید در واقع یک گرایش جهانی باشد.**

■ **اگر مردم نسبت به حفظ زبان‌های خویش اهمیت ندهند، اینترنت و جهانی‌سازی که با آن همراه است به طرز قابل توجهی نابودی این زبان‌ها را تسریع خواهد نمود.**

اما در حدی هست که برای برخی کاربردهای خاص، عموماً در زمینه ثبت و ضبط فنی اسناد، مفید واقع شود.

به علاوه، نرم‌افزار ترجمه، که هدف آن عمدتاً مساعدت به مترجم انسانی است، با توجه به تشکیل سازمان‌های ترجمه حرفه‌ای، رفته رفته عمومیت بیشتری می‌یابد.»

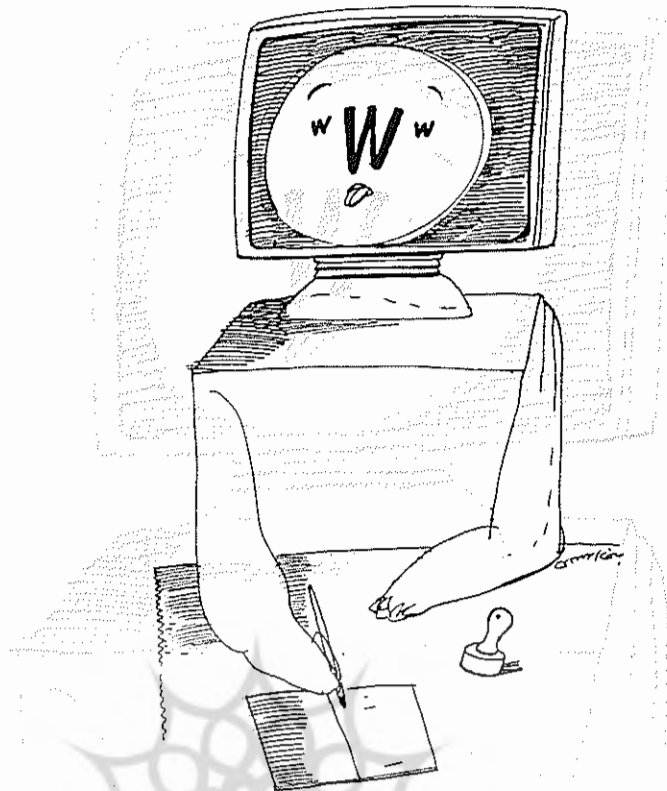
در سال ۱۹۹۸، یک شرکت دست‌اندرکار ارائه تولیدات و خدمات ترجمه موسوم به گلوبالینک Globalink تاریخچه ترجمه خودکار را در سایت اینترنتی خود انتشار داد. (این سایت از آن پس وجود خارجی نداشته است چرا که Hauspie Lernout آن را خرید و خود نیز بعد از چندی به Scansoft تعلق گرفت.) سایت مزبور اعلام داشت که مفهوم ترجمه ماشینی و پردازش زبان طبیعی ابتدا در اواخر دهه

۱۹۳۰ همراه با توسعه ماشین‌های حسابگر کمی، ظاهر شد. در جریان جنگ جهانی دوم، نخستین رایانه‌های برنامه‌پذیر از پیشرفت رمزنگاری و تلاش‌های انجام گرفته برای کشف و شکستن رمزهای جنگی آلمانی‌ها و دیگران بهره جستند.

بعد از جنگ، در بخش درحال پیدایش فناوری اطلاعات، توجه مستمر به ترجمه و تحلیل متون به زبان طبیعی مبدول شد. در دهه ۱۹۵۰، تحقیقاتی راجع به ترجمه ادبی انجام شد؛ نوعی ترجمه تحت‌اللفظی که قواعد زبانی را مدنظر قرار نداد. پروژه روسی، که در سال ۱۹۵۰ در دانشگاه جرج تاون آغاز شده بود، نخستین تلاش روشمند جهت ایجاد یک سیستم ترجمه خودکار قابل استفاده به شمار می‌رفت. در سال ۱۹۶۵، پیشرفت سریع در زبان‌شناسی نظری به انتشار اثری تحت عنوان «جنبه‌های نظریه نحو» توسط نوام چامسکی منتهی شد.

وی تعاریف تازه‌ای از واج‌شناسی، سازه‌شناسی، نحو و معنی‌شناسی زبان انسانی ارائه داد. با وجود این، در سال ۱۹۶۶ یک گزارش رسمی امریکایی ارزیابی منفی زود هنگامی از سیستم‌های ترجمه خودکار ارائه داد که به تأمین بودجه و انجام آزمایش در این زمینه به مدت ۱۰ سال پایان بخشید.

صرفاً در اواخر دهه ۱۹۷۰ بود که انجام آزمایش‌های جدی از سر گرفته شد. در همین حال، در زمینه فناوری اطلاعات و فناوری زبانی نیز پیشرفت‌هایی حاصل آمد. این دوره همچنین توسعه سیستم‌های انتقال از یک زبان به زبان دیگر و شروع نخستین تلاش‌ها برای عرضه سیستم‌های ترجمه خودکار به بازار را شاهد بود. شرکت‌هایی چون سیستران (Systran) و متال (Metal) کارآیی و سودمندی این نوع بازار را مشاهده کردند. آنها خدمات و تولیدات ترجمه خودکار متصل به

یک یا سرورس‌دهنده (Server) مرکزی را به وجود آوردند.

ولی هنوز هم مسائلی چون هزینه‌های بالای توسعه، دشواری عرضه ترکیبات زبانی جدید، غیرقابل دسترس بودن این نوع سیستم برای کاربر عادی و دشوار بودن واردشدن به مراحل جدید توسعه به قوت خود باقی بودند.

در سال‌های ۱۹۹۹ و ۲۰۰۰، عمومیت یافتن اینترنت و شروع بازرگانی الکترونیکی ایجاد یک بازار واقعی را موجب شد. سه شرکت سافت‌سیمو Softissimo، سیستران و لرنوت اندهاوسپای تولیداتی برای عرضه به توده عمومی، متخصصان و صاحبان صنایع را آغاز کردند. سافت‌سیمو مجموعه نرم‌افزار ترجمه "Reverso" همراه با ابزار نگارشی چندزبانه، فرهنگ لغت الکترونیکی و روش‌های زبانی را عرضه کرد. به طور مثال، Reverso توسط "Voila"، سیستم تحقیقات تله‌کوم فرانسه، مورد استفاده قرار می‌گیرد.

سیستران یک نرم‌افزار ترجمه تولید کرد که عمدتاً توسط موتور جست‌وجوی «التاویستا» (Alta Vista) به کار گرفته شد. لرنوت اندهاوسپای (از زمانی که توسط «اسکن سافت» خریداری شد) دیکته، ترجمه، فشارصدا، ترکیبات صدایی، و خدمات و تولیدات ثبت و ضبط اسناد صنعتی، عرضه می‌دارد.

در مارس ۲۰۰۱، ای بی ام (I.B.M) به این بازار روبه‌گسترش وارد شد. این شرکت یک محصول تخصصی سطح بالا یعنی خدمتگر ترجمه Web Sphere به بازار عرضه کرد. این بسته نرم‌افزاری به سرعت

صفحات وب، ای - میل‌ها، و اتاق‌های گپ را به چینی، انگلیسی، فرانسوی، آلمانی، ایتالیایی، ژاپنی، کره‌ای و اسپانیولی ترجمه می‌کند. این بسته نرم‌افزاری در هر ثانیه ۵۰۰ واژه را ترجمه می‌کند و اضافه کردن واژگان خاص را امکان‌پذیر می‌سازد.

در ژوئن ۲۰۰۱، شرکت مهندسی ترجمه، محلی‌سازی، و خدمات مدیریت محتوای چندزبانه "Champlion Word fast" که به تازگی تأسیس شده بود، سیستم Word fast را عرضه کرد. این یک نرم‌افزار ترجمه خودکار است با اصطلاحات در دسترس در زمان واقعی، کنترل چابی و سازگار با خدمتگر ترجمه IBM و بسته‌های نرم‌افزاری Trados و TMX. یک نمونه ساده شده Wordfast را می‌توان به رایگان بارگذاری (download) کرد و راهنمای کاربر، که آن هم به رایگان قابل بارگذاری است، به ۱۶ زبان مختلف در دسترس است.

بسیاری از سازمان‌های عمومی نیز در زمینه تحقیق و توسعه نرم‌افزار ترجمه خودکار فعالیت می‌کردند که در اینجا سه نمونه از آنها ارائه می‌شود: یکی در جامعه انگلیسی زبان، یکی در جامعه فرانسوی زبان و یکی در جامعه بین‌المللی.

گروه Natural Language با همکاری انستیتو علوم اطلاعات دانشگاه کالیفرنیا جنوبی (USC/ISI) با جنبه‌های متعدد پردازش زبان طبیعی از قبیل ترجمه خودکار، خلاصه‌نگاری خودکار متن، مدیریت فعل چندزبانه، توسعه رده‌بندی (هستی‌شناسی)، تولید متن، گردآوری واژگان‌های عظیم چندزبانه و ارتباطات چندرسانه‌ای سروکار داشت.

در فرانسه، گروه چندگانه‌ای از متخصصان و کارشناسان فناوری اطلاعات و زبانشناسان معروف از جمله GETA، در انستیتو علوم کامپیوتر و ریاضیات کاربردی Grenoble، سرگرم تحقیق در زمینه‌های نظری، روش‌شناختی و عملی ترجمه کامپیوتری، و به‌طور عام‌تر، فناوری اطلاعات چندزبانه است. GETA به گردآوری و تدوین زبان چندگانه دیجیتال (UNL) Networking Language Universal نیز مشغول می‌باشد که نرم‌افزاری است ویژه رمزگذاری، ذخیره‌سازی، تحقیق و ارتباطات اطلاعات چندزبانی و مستقل از هر منبع زبانی خاص.

این فرازبان توسط برنامه UNL، که شرکای بسیار در همه جوامع زبانی دارد، ایجاد شده است. فرازبان مزبور که در چارچوب انستیتو مطالعات پشرفته دانشگاه سازمان ملل (UNUIAS) ایجاد شده است، تحت حمایت بنیاد Universal Networking Language Digital (UNL) اداره می‌شود.

نگاه به آینده

هنگامی که نرم‌افزار ترجمه خودکار عملاً مورد استفاده قرار گیرد، ترجمه همزمان نیز با پردازش آنی رمزهای زبانی، فرهنگی و ملی امکان‌پذیر خواهد شد.

به گفته رندی هابلر، کارشناس بازاریابی اینترنتی خدمات و تولیدات ترجمه، «به‌زودی به مرحله‌ای خواهیم رسید که در آن ترجمه کاملاً معتبر متن و کلام چنان عادی و متداول خواهد گردید که این برنامه بتواند به صورت بخشی از خط مشی‌ها یا حتی تراشه‌ها در آید.»

در این مرحله، که توسعه اینترنت، سرعت بهینه خود را یافته است، که ترجمه بیش از ۹۸ درصد معتبر است و ترکیبات متفاوت زبان‌های ممکن بخش اعظم بازارها را فرا گرفته است، تصور شفافیت زبانی، هرگونه ارتباط از یک زبان به زبان دیگر، برای عرضه‌کنندگان این فناوری، بیش از حدبازدارنده یا محدودکننده خواهد بود.

توسعه بعدی «شفافیت فراملی و فرافرهنگی» خواهد بود که در آن جنبه‌های دیگر معاملات، مذاکرات و ارتباطات انسانی ورای فقط زبان، وارد صحنه خواهد شد.

به‌طور مثال، ژست‌ها و حرکات چهره مفاهیمی دارد که از یک جامعه به جامعه دیگر فرق می‌کند. حرف "O" که با انگشتان شست و اشاره شکل بگیرد، در ایالات متحده نشان دهنده تأیید و موافقت با کاری یا چیزی است ولی همین شکل در آرژانتین مفهوم زشت و مبتذلی دارد.

■ زبان‌های در مخاطره عمدتاً زبان‌های نامکتوب هستند. فقط یک سوم از شش هزار زبان موجود دنیا هم نوشتاری و هم گفتاری هستند.

هنگامی که برگزاری کنفرانس ویدئویی چندرسانه‌ای چند زبانه تحقق یابد، تصحیح حرکات بصری، الزامی خواهد بود. Lab. Media انستیتو فناوری ماساچوست (MIT)، مایکروسافت و دیگران روی شناسایی کامپیوتری اشیاء از قبیل حالت‌های چهره و شناخت خصوصیات بیومتریکی از طریق چهره کار می‌کنند.

اگر در جریان یک کنفرانس ویدئویی در شبکه اینترنت که مطالب مطرح شده در آن به نحو مطلوبی به زبان اسپانیایی آرژانتینی ترجمه شود، یک بازرگان امریکایی طرف آرژانتینی خود را کاملاً تحت‌تأثیر قرار دهد، و در عین‌حال با انگشتان شست و سیب‌باهش حرف "O" را نشان دهد، کامپیوترها قادر خواهند بود این پیام‌ها را کنترل کرده و آنها را به صورت دیداری تصحیح

کنند. همه نقل‌قول‌های ارائه شده بالا از مجموعه "Entretiens"

(گفت‌وگوها و مذاکرات) که توسط شبکه مطالعات فرانسوی دانشگاه تورنتو انتشار یافته، گرفته شده است:

<http://www.etudes.francaises.net>

حق چاپ و نشر در محیط دیجیتال

مطالب و آثار موجود در فضای سبیرنتیک از آن کیست؟ این مطالب چه حق یا حقوقی ایجاد می‌کنند؟ صاحبان حق چاپ و نشر (کپی‌رایت) تا چه اندازه کاربری آثار خویش را در فضای سبیرنتیک کنترل می‌کنند؟ در زمینه مطالب موجود در فضای سبیرنتیک، چه دسترسی‌هایی دارند؟ نقش کپی‌رایت در محیط دیجیتال چیست: کپی‌رایت سنتی یا کپی‌رایت سازگار با چالش‌های پدیدآمده به واسطه پیشرفت فناوری؟ آیا نیاز به توسعه یک قلمرو عمومی بزرگ با سطح بالای حمایت از حق چاپ و نشر یا کپی‌رایت در تضاد است؟ آیا میان کپی‌رایت و تنوع فرهنگی رابطه‌ای هست؟

منشأ حق چاپ و نشر

نخستین قانونی که نویسندگان و مؤلفان را از حق انحصاری بازرآفرینی آثارشان برخوردار ساخت در سال ۱۷۰۹ در انگلستان تصویب شد. هدف از حفظ حق چاپ و نشر یا کپی‌رایت ایجاد انگیزه خلاقیت و عرضه دانش به توده مردم بوده است.

لزوم قراردادن فواید دانش در دسترس مردم و در نتیجه ایجاد انگیزه انتشار این دانش از طریق پاداش دادن به دست‌اندرکاران توزیع آن،

مبانی حق چاپ و نشر را تشکیل می‌دهد. از زمان اجرای سیستم حمایت از حق چاپ و نشر، قانونگذار در جست‌وجوی بهترین راه برای تحقق این هدف، کوشیده است تا موازنه‌ای میان حقوق افراد پدیدآورنده اثر و نیاز جامعه به دانستن و فرا گرفتن، برقرار سازد. بیش از ۲۰ سال پیش، لرد مانسفیلد، قاضی انگلیسی، اظهار داشت: «باید مراقب باشیم تا از دو موردی که هر دو به یک اندازه خطرناک هستند جلوگیری کنیم؛ یکی این که افراد با استعدادی که وقت خویش را برای خدمت به جامعه صرف کرده‌اند، ممکن نیست از شایستگی‌ها و پاداش نبوغ و تلاش خویش بی‌نصیب بمانند؛ دیگر این که جهان ممکن نیست از پیشرفت‌ها محروم بماند و پیشرفت هنرها هم نباید به تأخیر بیفتد.» امروزه، در محیط دیجیتال، ملاحظات مانسفیلد همچنان اعتبار خود را داراست.

در قرن نوزدهم فعالیت‌های قانونی و کیفی چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی افزایش یافت. بعد از یک رشته گفت‌وگوهای طولانی، ابزار بین‌المللی اصلی در زمینه کپی‌رایت یعنی «کنوانسیون برن» برای حمایت از آثار ادبی و هنری در سال ۱۸۸۶ شکل گرفت. کپی‌رایت به عنوان یک حق اساسی بشر بدان‌سان که در اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ مصوب مجمع عمومی سازمان ملل مقرر شده است، نتیجه منطقی حق مشارکت در حیات فرهنگی است. اصل ۲۷ می‌گوید:

۱. هر فردی حق دارد آزادانه در حیات فرهنگی جامعه مشارکت جوید، از هنرها برخوردار شود، و در راستای پیشرفت علمی و ثمرات حاصل از آن، تلاش کند.
۲. هر فردی حق دارد از منافع مادی و اخلاقی به دست آمده از هر اثر علمی، ادبی یا هنری‌ای که پدید آورده است، بهره‌مند شود.

نقش و موضع یونسکو

یکی از اهداف یونسکو، بدان‌سان که در قانون اساسی آن آمده، پیشبرد جریان آزاد اندیشه‌ها به صورت دیداری و گفتاری و تسهیل دسترسی همه مردم به مطالب چاپ و منتشر شده توسط همگان است. یونسکو می‌کوشد از طریق تشویق همکاری میان ملت‌ها در تمام حوزه‌های فکری و با دادن رهنمون به ملت‌ها درباره کنوانسیون‌های بین‌المللی لازم این هدف خود را تحقق بخشد. یونسکو حکومت‌ها را تشویق می‌کند که در قبال پیشبرد خلاقیت و افزایش تولید آثار هنری، موسیقایی، علمی و ادبی ملی، تدابیری اتخاذ کنند.

■ با توجه به اهمیت روزافزون اینترنت به عنوان یک منبع اطلاع‌رسانی جهانی، قرار دادن اسناد در دسترس مردم به زبان خودشان جنبه‌ای ضروری به خود گرفته است.

یونسکو از طریق پذیرش کنوانسیون جهان کپی‌رایت در سال ۱۹۵۲، که بعداً در سال ۱۹۷۱ در پاریس مورد تجدیدنظر قرار گرفت به تعیین استاندارد در زمینه کپی‌رایت کمک کرده است. کنوانسیون مزبور این امکان را پدید آورد که از طریق ایجاد یک مخرج مشترک حقوقی، تشویق رعایت حقوق پدیدآورندگان آثار و انتشار بین‌المللی آنها، به‌ویژه در راستای اهداف آموزشی، حمایت از حق چاپ و نشر را در سطح جهان اشاعه دهد. در این خصوص، یونسکو همواره کوشیده است تضمین کند که اصول اساسی کپی‌رایت حاکم، با توسعه آموزش و پرورش، علوم، فرهنگ و ارتباطات در جامعه مدرن هماهنگ است.

حق چاپ و چالش‌های فناوری

از «کهکشان گوتنبرگ» تا فضای سبیرنتیک، از اختراع ماشین چاپ تا محیط دیجیتالی، از توسعه شیوه‌های بازآفرینی تا همگرایی فناوری، تطور و تکامل حق چاپ و نشر یا کپی‌رایت همواره با توسعه فناوری پیوند نزدیک داشته است. همه اینها بدان جهت است که حقوق اعطا شده به یک مؤلف با کاربری‌های متفاوتی که از یک اثر به عمل می‌آید، انطباق دارد.

با حصول هر پیشرفت فناوری، لازم است که کارآمدترین راه برای حمایت از آثار و نیز جست‌وجوی موازنه‌ای درست میان حمایت از آن، انگیزش خلاقیت فکری و دسترسی قانونی توده مردم به آثار حمایت شده، پیدا شود.

امروزه، فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات به صورتی اصولی، شیوه گردش خدمات و آثار را دگرگون ساخته و در شیوه دسترسی به این آثار و کاربری آنها نیز تغییراتی صورت گرفته است.

مسائل مطرح شده عبارتند از احتمال دسترسی همزمان شمار نامحدود افراد، انتقال نسخه‌های ناملموس دارای همان کیفیت اثر اصلی، و از میان رفتن حدود مرزها. رابطه بین پدیدآورندگان، جامعه و کاربران آثار نیز به طرز چشمگیری دگرگون شده است. این امر نیاز به تدوین قوانین کپی‌رایت متناسب با واقعیت عصر حاضر را نشان می‌دهد. لازم به یادآوری است که تا آنجا که به تشویق چندزبانی گرای می‌باشد، اینترنت مربوط می‌شود، کپی‌رایت نقشی نسبتاً خنثی ایفا می‌کند. کپی‌رایت از مترجمان و پدیدآورندگان ابزار ترجمه حمایت می‌کند.

طبق قوانین ملی و ضوابط و مقررات کنوانسیون، قوانین کپی‌رایت در برخی موارد و تحت شرایطی خاص، دسترسی به آثار را مجاز می‌شمرد. به‌طورمثال، در خصوص انتشارات چاپی، کنوانسیون جهانی

کپی‌رایت یک سیستم اجباری صلور مجوز ترجمه را با در نظر گرفتن شرایطی دقیق، ایجاد کرد. این شرایط عبارت بودند از پرداخت غرامت عادلانه برای دارنده حق ترجمه، و نیز مجوزهای بازآفرینی و یک سیستم رجحانی برای صلور مجوز ترجمه به نفع کشورهای درحال توسعه که از اطلاعات در زمینه‌های آموزشی، تحقیقاتی و پژوهشی استفاده می‌کردند.

این مجوزهای اجباری، گرچه به ندرت مورد استفاده قرار گرفت، ولی هدف از آنها تسهیل دسترسی عمومی به گستره متنوعی از آثار ادبی و علمی به زبان‌های ملی خودشان بود.

عوامل کلیدی حمایت بین‌المللی

در سطح بین‌المللی، قرار بر این گذاشته شد که قوانین کپی‌رایت، نه از طریق تجدیدنظر در کنوانسیون برن در خصوص حمایت از آثار ادبی و هنری بلکه با توسل به ابزارهای جدید، پیمان

۱۹۹۶ کپی‌رایت سازمان داری‌های فکری جهان (WCT) و پیمان آوانگاشت‌ها و عملکردهای سازمان داری‌های فکری جهان (WPPT)، در مورد تازه‌ترین تحولات فناوری اعمال شود.

آنها تضمین می‌کنند که صاحبان کپی‌رایت و حقوق مربوطه، هنگام انتشار آثارشان در اینترنت، همچنان از حمایت مناسب و کارآمد برخوردار باشند. طبق این پیمان‌ها، کار در دسترس قرار دادن آثار حمایت شده در دسترس مردم، به شیوه‌ای که عموم آنان هرگاه و در هر جا که بخواهند بتوانند بدان دست یابند، یک اقدام محدود و منوط به اجازه دارنده کپی‌رایت است.

در سال ۱۹۸۲، کارشناسان ملی گردآمده توسط سازمان داری‌های فکری جهان (WIPO) و یونسکو چنین نتیجه‌گیری کردند که بازگذاری اثر در حافظه یک رایانه بایستی یک عمل بازآفرینی تلقی شود. این ایده در سال ۱۹۹۶ در بیانیه صادرشده در ارتباط با WCT و WPPT تأیید شد و طبق آن، حق بازآفرینی و استثنائات مجاز شمرده شدن به موجب آن، به طور تمام و کمال در محیط دیجیتال، به ویژه در کاربری آثار در شکل دیجیتالی آن، به کار گرفته می‌شود. بدیهی است که ذخیره‌سازی یک اثر حمایت شده در شکل دیجیتالی آن در یک رسانه الکترونیکی، با توجه به مفهوم مفاد این پیمان، یک بازآفرینی به حساب می‌آید.

پیمان‌های مزبور علاوه بر حمایت کلاسیک کپی‌رایت، این امکان را نیز به دارندگان کپی‌رایت می‌دهد که جهت حمایت کارساز از حقوق خویش و اعطای مجوزهایی برای کاربری اینترنتی آثارشان، تدابیری

■ هر فردی حق دارد آزادانه در حیات فرهنگی جامعه مشارکت جوید، از هنرها برخوردار شود، و در راستای پیشرفت علمی و ثمرات حاصل از آن، تلاش کند.

تکنیکی بیندیشند.

و آنها طرف‌های امضاءکننده پیمان را مکلف می‌سازند که مجازات‌های قانونی تأثیرگذاری علیه گریز از این تدابیر حمایتی فنی ارائه دهند. همچنین، آنها هدف نشانه‌گذاری الکترونیکی یا دیگر اطلاعات مدیریت حقوق و سیستم‌های کنترل دسترسی به آثار را منع می‌کنند.

دسترسی به آثار توسط سرویس دهندگانی که مسؤلیت‌هایشان باید در قوانین موجود در سطح ملی مشخص شود، امکان‌پذیر می‌گردد. به طور مثال، در ایالات متحده، قانون کپی‌رایت هزاره دیجیتال مصوب ۱۹۹۸ اعلام می‌دارد که یک سرویس‌دهنده در صورت عدم توجه به این اخطار که کپی‌رایت از طریق سیستم مورد استفاده وی نقض شده است، مسؤل خواهد بود. این امر هنگامی اعمال می‌شود که سرویس‌دهنده به صورت یک واسطه بی‌طرف عمل نکند.

در اروپا، رهنمود مربوط به بازرگانی الکترونیکی با استفاده از یک رویکرد افقی، مسؤلیت سرویس‌دهندگان را تبیین می‌کند. در برخی موارد، از طریق سنجش میزان رعایت حقوق تعیین شده طبق رهنمود مربوط به کپی‌رایت و حقوق مربوطه در جامعه اطلاعاتی، مجازات‌هایی می‌توان اعمال کرد.

موازنه بین حق چاپ و انتشار^۱

و علاقه عام مردم به محیط دیجیتالی

برقراری موازنه‌ای میان منافع قانونی صاحبان حق چاپ و انتشار و علاقه عامه مردم به داشتن دسترسی به اقدام سازنده، به ویژه برای کاربری آموزشی و پژوهشی، یکی از نگرانی‌های عمده قانونگذاران بوده است. در عصر دیجیتالی کنونی، این موازنه بایستی بدان‌سان که در مقدمه پیمان جهانی کپی‌رایت سازمان داری‌های فکری جهان قید شده و در رهنمود یونسکو راجع به پیشبرد و کاربری چندزبانی گرایبی و دسترسی جهانی به فضای سبیرنتیک مصوب سی‌ودومین کنفرانس عمومی در سال ۲۰۰۳، پیشنهاد شده است، به گونه‌ای حتی قوی‌تر برقرار شود.

پیمان‌های WIPO راه را برای قانونگذاران ملی هموار ساخت تا به کمک یک آزمون سه‌مرحله‌ای، به موازنه بین منافع صاحبان حق چاپ و نشر و علایق عامه مردم دست پیدا کنند.

براساس این آزمون، استثنائات و محدودیت‌های موجود در برخی موارد خاص نباید با بهره‌جویی عادی از آثار تضاد داشته باشد. همچنین،

استثناها و محدودیت‌های یادشده نیابستی به طور ناموجه به منافع مشروع و قانونی مؤلفان و دیگر دارندگان کپی‌رایت، لطمه وارد سازد.

کشورها باید تضمین کنند که تدابیر حمایتی فنی مواعی فراراه کاربرد مؤثر استثناها و محدودیت‌های قید شده در قانون، ایجاد نمی‌کند. به علاوه، آنها باید تضمین کنند در مواردی که قانون، استفاده از یک اثر را مجاز می‌شمارد، کاربران بتوانند بدون جلب موافقت صاحبان کپی‌رایت، به آثار حمایت شده دسترسی داشته باشند.

در حال حاضر، یونسکو سرگرم انجام پژوهشی تطبیقی درباره قوانین ملی مربوط به کاربری آثار حمایت شده در زمینه‌های آموزشی و تحقیقاتی و استفاده در کتابخانه‌هاست. هدف یونسکو از این کار تأیید دوباره و برقراری موازنه بین منافع صاحبان کپی‌رایت و علایق توده مردم در محیط دیجیتالی است.

مساعدت گسترده یونسکو به تنوع فرهنگی، دسترسی به فضای سبیرنتیک، و گسترش و کاربری چندزبانی گرای در فصلهای پیشین مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. با وجود این، درباره مسأله گسترش و کاربری چندزبانی گرای و دسترسی جهانی به فضای سبیرنتیک، لازم به یادآوری است که یونسکو کشورهای عضو را تشویق می‌کند تا اطلاعات قابل استفاده عموم را توسعه بخشند، موازنه بین منافع دارندگان کپی‌رایت و علایق عامه مردم را از طریق روزآمد کردن ضوابط و مقررات ملی کپی‌رایت و حقوق مربوطه مطابق کنوانسیون‌های بین‌المللی، گسترش دهد. با توجه به آزمون سه مرحله‌ای، استثناها و محدودیت‌هایی معمول دارند، و نوآوری‌های تکنولوژیکی و تأثیر بالقوه آنها بر دسترسی به اطلاعات را اعلام کنند.

حوزه عمومی و دسترسی آزاد

توسعه محتوای قابل استفاده عموم، شیوه عمده‌ای برای کمک به دسترسی عادلانه به اطلاعات بوده و هدف آن تشویق افزایش مشارکت در جامعه اطلاعاتی است.

یونسکو اطلاعات قابل استفاده عموم را به عنوان اطلاعات قابل دسترسی عموم توصیف می‌کند که کاربری آن ناقص هیچ حق قانونی یا تعهد حفظ اسرار نیست. این تعریف همه آثار یا جنبه‌های حقوق مربوطه را که هر کسی می‌تواند بدون داشتن مجوزی، خواه به علت عدم قرار گرفتن تحت حمایت قانون ملی یا بین‌المللی و خواه به علت انقضای مدت حمایت، از آن بهره جوید در برمی‌گیرد. تعریف مزبور،

■ یونسکو از طریق پذیرش کنوانسیون جهانی کپی‌رایت در سال ۱۹۵۲، که بعداً در سال ۱۹۷۱ در پاریس مورد تجدیدنظر قرار گرفت به تعیین استاندارد در زمینه کپی‌رایت کمک کرده است.

داده‌های عمومی و اطلاعات رسمی تولید شده و در دسترس قرار داده شده توسط دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی نیز شامل می‌شود. به بیان دیگر، اطلاعات قابل استفاده عموم، امری را که تحت حمایت کپی‌رایت قرار دارند یا دوره حمایتشان منقضی شده و می‌توانند توسط کپی‌رایت حمایت شوند، در برمی‌گیرد.

لازم به یادآوری است که در کپی‌رایت، اصطلاح «آثار قابل استفاده عموم» مفهوم خاصی دارد زیرا فقط به حقوق اقتصادی مربوط می‌شود. حقوق اخلاقی، به ویژه حقوق اصالت و صداقت، که اکثریت قوانین برای پدیدآورندگان آثار پدید آمده‌اند، تفکیک‌ناپذیر بوده و باید رعایت شوند. برخی از کشورها به منظور حفظ میراث فرهنگی خود، کاربری آثار قابل استفاده عموم را منوط به اخذ مجوز می‌کنند. ولی در برخی کشورهای دیگر، مبالغی به عنوان حق اشتراک بابت این کاربری‌ها دریافت می‌شود که «حق

اموال عمومی» خوانده می‌شود.

رهنمود یونسکو در مورد گسترش و کاربری چندزبانی گرای و دسترسی عمومی به فضای سبیرنتیک، کشورها را به مشخص نمودن اطلاعات قابل استفاده عموم و افزایش ذخایر اطلاعات و معلومات حوزه عمومی تشویق می‌کند.

از لحاظ نظری، امکان گسترش اصل حوزه عمومی به محتویات قابل «دسترسی آزاد» رایگان توسط صاحبان حق چاپ و نشر، نیز وجود دارد. در این صورت، حتی اگر آثار مربوطه، دقیقاً به حوزه عمومی نیز تعلق نداشته باشد، کاربری آزاد آنها به حصول همان نتایج کمک می‌کند. یونسکو توصیه می‌کند که کشورهای عضو شیوه‌های «دسترسی آزاد» را تشویق کنند.

در خاتمه باید گفت که هم قابلیت دسترسی به آثار متنوع و چندزبانه در فضای سبیرنتیک و هم دسترسی به این آثار برای جامعه اطلاعاتی از اهمیت یکسانی برخوردار است. کپی‌رایت از طریق حاکمیت ضوابط و مقررات کنترل‌کننده دسترسی و کاربری، به خلق و تولید آثار کمک می‌کند.

کپی‌رایت با حمایت از منافع پدیدآورندگان و توده مردم، نقش مهمی در پیشبرد خلاقیت و انتشار دانش ایفا می‌کند. بنابراین، کپی‌رایت، چارچوبی قانونی برای کاربری آثار فکری‌ای که به نفع همگان است، ارائه می‌دهد. □

* منبع: انتشارات یونسکو درباره کنفرانس جهانی جامعه اطلاعاتی.